

Многоезичие и межкултурна комуникация

Виктор Монеv

Abstract: Multilingualism and Intercultural Communication: *Multilingualism is an original response to the globalization process. The first language L1 is acquired in the family and in the immediate sphere. The first foreign language L2 allows further development of the linguistic competence and serves the purpose of communication with people from other cultures who speak L2. Any following language (L3, L4 etc.) should be studied depending on the specific needs of communication in the recent foreign language environment. Contacts between individuals from different cultures are on the increase and most likely will continue to grow. Therefore it is important to understand and to coordinate the own thoughts and actions with individuals and groups of people, who belong to other cultures and have different worldview and way of thinking.*

Key words: *Multilingualism, Foreign language teaching, FLT, intercultural, communication.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Основен принцип на Европейския съюз е многоезичието. Хармоничното съвместно съществуване на 24 официални езика символизира равнопоставеността на страните в общността [1]. Всеки гражданин на съюза има правото да изпраща до европейските институции документи на всеки един от тези езици и да получава отговор на същия език. Езиковото многообразие засяга социалната среда, професионалната реализация и културния живот на гражданите. В условията на многоезичие се осъществяват лични и професионални контакти. Представители на различни култури влизат във взаимодействие по различни поводи и участват в бизнес комуникации, от които зависи нормалното функциониране на предприятията и организацията, към които принадлежат.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Езикът и културата заемат централно място в живота на хората, затова в съвременните условия на глобализация е необходимо да се отчита влиянието им върху икономическата сфера. От една страна, тук влияе межкултурната комуникация между мениджъри и служители от партниращи си организации. От друга страна, много корпорации са се превърнали в поликултурни организации, в които работят хора, възпитани в различни култури.

1. Видове многоезичие

Езикът, на който говорим, определя до голяма степен нашата идентичност. Благодарение на общия език хората, населяващи една територия, могат да общуват помежду си и с институциите, възприемат се като една общност и споделят общи ценности. В по-стари източници се среща понятието „майчин език“, с което се означава езика, който владеем и използваме в най-голяма степен. Негов синоним е понятието „роден език“ – езикът, с който сме родени и израснали. Двете понятия са приложими в общности, в които се говори предимно и основно един език (монолингвизъм). На майчиния/родния език логично може да противопоставим понятието „чужд език“ – език, който за нас е неприсъщ.

В съвременния свят, доминиран от процеса на глобализация, се размиват границите между общностите, нараства броят на многоезичните семейства и на професионалните общности с участници, говорещи различни езици. В тези случаи трудно може да говорим само за един роден/майчин език. Затова по-сполучливо е използването на понятията „първи език“, „втори език“ и т.н. При съвременните условия има многобройни примери, в които хората използват редовно няколко различни езика: тези на родителите, на непосредственото обкръжение, в процеса на образование и работа и др. В научната литература езиците, които се усвояват или

изучават от индивида, се означават с поредни числа: E1 = майчин език, E2 = първи чужд език, E3 = втори чужд език и т.н.

Необходимо е да разграничим понятията „езиково многообразие“, „двуезичие“ и „многоезичие“. Езиковото многообразие (*нем.* Vielsprachigkeit, *англ.* multilingualism) характеризира ситуацията в дадена страна, регион, населено място или училище. Многоезичието (*нем.* Mehrsprachigkeit, *англ.* plurilingualism) представява езиковата ситуация на дадения индивид. Съществуват различни определения относно многоезичието: при Кирепка/Крюгер това е като познаване на най-малко два езика освен майчиния [2], докато при Крист [3] многоезичието е свързано с научаването на няколко езика и прекрочването на прага на други езикови семейства. В тази връзка възниква въпросът до каква степен индивидът трябва да владее даден език – дали при изучаването на всеки отделен чужд език е необходимо постигане на свободна езиково употреба, или е достатъчно само придобиването на основни знания. Познанията по родния/първия език могат да послужат като основа при изучаването на следващ език, така че да се разгърне общата езикова компетентност на човека. Натрупаният езиков опит подпомага знанието за структурата на езиците и способността за разбиране.

Многоезичието е предмет на образователна политика и се подкрепя от държавите членки на ЕС, за да се създаде подходяща среда за межкултурна комуникация при запазване на националната идентичност. Освен проявлението си като индивидуален феномен то има и обществено-колективен аспект. В това отношение двуезичието (билингвизмът), разбираан като говорене на роден език и използване на един чужд език в обучението или в отделни комуникативни ситуации, не дава пълна свобода на индивида: първият език се идентифицира с непосредственото обкръжение, а вторият е връзка с останалия свят извън родината. При концепцията за многоезичие самото изучаване на втори, трети и следващ чужд език ограничава противопоставянето на родното с чуждото, всеки чужд език е само още една реализация на човешка култура. На практика съществува една обща езикова компетентност, която се развива при изучаването на чужди езици и при запознаването със средата, в която те се използват.

С позоваване на Стойчева [4] приемаме, че за да е налице многоезичие, индивидът трябва да притежава ограничени познания по най-малко два други езика в еднакви или различни области на общуване. По този начин многоезичието съответства на изискванията на езиковата политика на Европейския съюз и отговаря на потребностите на практиката от хора, умеещи да комуникират на различни езици в професионалната и личната сфера, без при това да се очаква чуждоезиковата компетентност да е съпоставима с тази на носител на езика. Многоезичието може да бъде колективно и индивидуално. Към колективното многоезичие спадат езиковите контакти между и в рамките на езиковите общности. В този случай се касае за употреба на няколко национални езика в една езикова общност. Пример за това в Европа е Швейцария, в която официалните езици са френски, немски и италиански, а на кантонално ниво и реторомански. При навлизане в територията на даден език (кантон или дори отделен квартал) гражданите на страната започват да говорят този език, а при връщане в собствената езикова територия се връщат към първия си език.

В своето индивидуално измерение многоезичието се детерминира от знанията на носителя на езика (езиковата компетентност на образованите индивиди се отличава от тази на хората с по-ниско образование), от степента на развитие на речевите дейности във всеки от изучаваните чужди езици, от доминирането на един от тях спрямо другите и от личностната мотивация за развитие и самоутвърждаване. От наблюдения в образователни институции се установява, че употребата на чужд език може да е насочена в различна степен към рецептивни или продуктивни умения: при начални знания по дадения език преобладават слушането и четенето,

докато говоренето и писането изостават и изискват специални усилия от страна на обучаваните.

2. Межкултурна комуникация и многоезичие

Някои общности използват един език на големи територии (английски в САЩ, Канада и Австралия, руски в източната част на Европа и в Азия, испански в Испания, Латинска Америка и южните щати на САЩ). В Европа 500-те милиона граждани на ЕС използват официалните 24 езика в сравнително тесни географски граници. Други езици се използват на регионално ниво и в рамките на дадено малцинство. Характерна особеност на съюза е зачитане правото на идентичност на гражданите и стремежът към интеграция между държавите членки [5]. Това поставя специфични изисквания пред комуникацията с граждани, институции и бизнес партньори: комуникирането може да се извършва на голям брой езици и е необходимо добро познаване на бизнес етикета на комуникаторите.

Някои от съществуващите хиляди езици имат световно значение, други са ограничени териториално до употреба в дадена страна или регион. Като „световен език“ (език с широка международна употреба) може да определим език, който има значение като средство за комуникация извън първоначалната си територия на разпространение. От тази дефиниция може да заключим, че езици с голям брой носители (мандарин, хинди, бенгали и др.) не са световни езици. В същото време езици с по-малък брой техни носители (*англ.* native speaker, *нем.* Muttersprachler) по политически и икономически причини намират разпространение в големи части на Земята. Световните езици най-често се говорят от хора с различни националности като първи или втори чужд език (E2 или E3) и служат в международната търговия, в дипломатията, в образованието и също така в мултинационалните компании и в личната сфера. В миналото ролята на общоприет език за международни контакти (*Lingua franca*) са играли латинският (език на науката и религията), арабският и до втората половина на ХХ. век – френският (език на дипломатията и международните съобщения).

Умението за реализация на знанията по чужд език в практиката под формата на рецептивни и продуктивни речеви дейности стои в основата на комуникацията. Това намира израз в чуждоезиковото обучение с различни компоненти: понятия, теми, роли и места на общуване, езикови и неезикови средства. Някои от тях са общи за всички езици, други са специфични за всеки отделен език. При европейските езици съществува голямо сходство в материалната култура, което сближава съдържанието на учебната документация с лексически минимума (каталози и справочници, съдържащи препоръчителен брой думи за постигането на определено езиково ниво) [6], [7]. В други области са възможни различия, свързани с речеви етикет, със съществуващите правила за изразяване на учтивост, за установяване на контакт, за избягване на несигурност и др. В немския език например широко се използва условно наклонение *Konjunktiv II* като форма, изразяваща учтивост или предпазливост, докато в българския език условното наклонение изразява несигурност. Комуникацията на чужд език изисква „превключване“ към регистъра на чуждия език и дистанциране от особеностите на родния/първия език.

Комуникативната насоченост на чуждоезиковото обучение предполага употребата на изучавания чужд език в процес на общуване, в който обучаваните лица развиват умения за речеви дейности (рецептивни и продуктивни). В края на своето обучение индивидите трябва да са готови да прилагат в реални комуникативни ситуации знанията си и уменията си, натрупани в курса на обучение. Собствени наблюдения показват две тенденции:

- изграждане на психологични бариери при контакт в реална чуждоезикова среда, при което въпреки достатъчните знания за езика и високото ниво на общоезикова компетентност комуникацията е затруднена;

- подценяване на сложността на чуждоезиковата среда и механичен трансфер на понятия и модели от родния език върху чуждия.

Първият случай е документиран многократно с български студенти с добри познания по немски език (немски като E2, над 1600 часа обучение), които при престой в Германия първоначално възприемат речта на немските домакини, но се затрудняват да отговарят. В хода на времето това блокиране отпада и се стига до нормално комуникиране на базата на придобитите знания и личния опит.

Вторият случай по наше мнение е свързан с недостатъчни знания по чуждия език и със стратегията за преодоляване на бариерите посредством заместване на непознатите думи/термини в чуждия език с такива от първия. Това се наблюдава често при използване на английски предвид голямата му разпространеност. В телевизионно предаване българска студентка на стаж в САЩ споделя, че на американците „таксите“ им изглеждали много големи. Всъщност думата *tax* на английски означава „данък“, но поради близкото звучене се е стигнало до замяната на значението с българското „такса“. Подобен е случаят със стажант в САЩ, който получава инструкция от мениджъра си „евентуално да направи това и това“: *eventually* на английски звучи подобно на българското „евентуално“, но всъщност означава „накрая“.

Комуникирането се улеснява, респ. затруднява в зависимост от това към кое езиково семейство принадлежи първият език на даден комуникатор. В Европа са представени три големи езикови семейства: германски, романски и славянски езици. Общуването между хора от едно езиково семейство е сравнително по-лесно поради близкия лексикален състав на езиците, сходната граматика и дори близкото възприятие за света. Благодарение на еднаквите или близките по звучене думи е възможна успешна комуникация без специално езиково обучение при хора, носители на германски езици: английски, немски, холандски, шведски и др., на романски езици: италиански, френски, испански, румънски, португалски или на славянски езици: хърватски, босненски, сръбски, словенски и др. По-сложна става ситуацията, когато комуникатори от различни езикови семейства ползват чужд език за лично или делово общуване. В такъв случай е важна чуждоезиковата подготовка на лицата и тяхната готовност да възприемат другата страна като представител на чужда култура. Съществуват различни техники за постигане на разбирателство при ниска сложност на изказа: използване на интернационални думи (предимно с латински произход: *бълг.* информация, *нем.* Information, *англ.* information), лексика от по-широко разпространени езици (английски, френски, руски), графични средства (пиктограми, схеми, рисунки) и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Многоезичието е своеобразен отговор на процеса на глобализация. Първият език E1 се придобива в семейството и непосредственото обкръжение. Първият чужд език E2 дава възможност за доразвиване на езиковата компетентност на индивида и служи за комуникация с хора от други култури, владеещи E2. Следващите чужди езици (E3, E4 и т.н.) се изучават в зависимост от конкретните потребности от общуване в чуждоезиковата среда. Контактите между индивиди от различни култури нарастват и ще продължават да нарастват. Затова е важно – както в личен, така и в професионален план – разбирането и съгласуването на собствените мисли и действия с отделни индивиди и групи от хора, принадлежащи към други култури и притежаващи поради това различно светоусещане и начин на мислене. Трудността при постигането на тази цел се състои в съществуването на голям брой култури и физическата невъзможност на индивида да познава всички в пълни подробности. Поведението на индивидите е видимо проявление на „невидимите“ културни елементи. За да може да разберем дадено поведение – т.е. да декодираме

символите в него – е необходимо да познаваме ценностите, нормите и културните нагласи на културата, към която лицето принадлежи.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] http://europa.eu/pol/mult/index_bg.htm към 29-ти август 2014 г.
- [2] Kierepka, Adelheid/Krüger, Renate 2007: Mehrsprachigkeit in der Grundschule – Vision oder Realität. In: Kierepka, A./Klein, E./Krüger, R. (Hrsg.): Auf dem Weg zur Mehrsprachigkeit. Tübingen: Narr, 2007. S.113.
- [3] Christ, Herbert 2001: Die Konzepte Ausgangs- und Zielsprache im Rahmen der Theorie des Lehrens und Lernens fremder Sprachen. In: Abendbroth-Timmer/Bach, G. (Hrsg.): Mehrsprachiges Europa. Festschrift für Michael Wendl zum 60. Geburtstag. Tübingen: Narr, 2001. S.27-37.
- [4] Стойчева, Д. Многоезицието в обучението по съвременни езици. София: Анубис, 2012, с.45.
- [5] Стойчева, Д. Многоезицието в обучението по съвременни езици. София: Анубис., 2012, с. 9-11.
- [6] Goethe-Zertifikat B2: Prüfungsziele Testbeschreibung. München, 2007.
- [7] telc English B1-B2 Handbook. Frankfurt am Main, 2012.

За контакти:

Ст. преп. д-р Виктор Георгиев Монеv, Катедра “Чуждоезиково обучение”, Стопанска академия “Д.А.Ценоv” – Свищов, e-mail: victor@uni-svishtov.bg